

KELE FODOR ÁKOS

A SZÍV VÉGE

Cigány Újmesék

TARTALOM.

Az Ötkirályok 6

A MACSKÁK HEGYE

A Rosszak születése 14

Lucárka 24

A napraforgónyirettyű 30

A szív vége 46

A ROSSZAK HEGYE

A fürj gyermeke 60

A boldogságféreg 76

Az egérkoszorú 96

Mincseszkre 116

Zöld György 136

A halva született vére 152

A SZERENCSESHEGYEK

Planétát húzó nyúl 168

Az isten zsinara 178

Urszári 192

A kis jóseMBER és a farkasok királya 210

A Phuvusgyermek 224

Madár a fekete tyúkban 244

Szerzői utószó 254

A ROSSZAK SZÜLETÉSE.

Adom hírként és meseként!

Onnan kezdem, amikor a Szél-király és a Köd-király még nagy haragban voltak egymással, s hosszan viszálykodtak.

De föld-anya forrón szerette délceg és húséges gyermekét, a Köd-királyt, ezért termékenységet adott neki, hogy szépséges lányai lehessenek, s apjuk örömére és védelmére a hegyeiben éljenek. Így születtek a ködtől az erdei szép tündérek, a kegyelmes Kesályik, kik az idő óta irgalmasok hozzánk, s vörös fonalukkal teszik szerencsésé gyermekeinket!

Egy napon a Szél-király harcos dühhel szállt alá, hogy havasbéli várába térjen, s forgószéllel felfegyverkezve fivérére rontson. De ahogy ereszkedett alá az égből, nem látta hegye csúcsán a várát, olyannyira körbeölelte a köd. Ettől őrült harag tört rá, s rohamra indult a párák ellen. Ám mikor közelebb ért, észrevette, hogy a párák köd nem más, mint a havasok sziklaormain ülő Kesályik egymásba érő, ezer meg ezer hajszála.

Ahogy megpillantotta sziklaszirtjein e gyönyörű tündérnőket, ragyogó szépségük lefegyverezte haragját. Így kiáltott ekkor fivérének, a Köd-királynak:

– Fivérem, ki velem háborúságban állsz! Gyűlöllek, miként te is engem, mert elárultad apánkat, de szépséges lányaidat, kik eltakarják előlem a váramat, bántani nem tudom. De az mégsem járja, hogy föld-anyát sose lássam, mert szerteszéledt lányaidtól váramba eljutni nem tudok, ezért hozok egy hozzájuk illő szépséges úrnőt, kit ők királynőjükké fogadnak, s engedelmeskednek neki. És mi így békét fogadunk egymásnak.

Megenyhült ettől a Köd-király is, elfogadta testvére ajánlatát:

– *Hozd!*

És a Szél-király hozta: teremtett egy nőt, kit Köd-testvére szűkszávu parancsa után *Anának* nevezett el. Ez idő

óta van, hogy ha a hegyek közé érkezik a Szél-király, elvonul a köd.

Ana volt a legszebb és legtisztább nő a világon. Olyan szép volt, hogy mikor áthaladt az erdőn, mindent elégett maga körül a szépségével.

Föld-anya éjjeli fiának, a Hold-királynak a Locholicsokat adta testőrül. Ezeknek a démon-embereknek a testét fejük búbjától a talpukig loncsos szőr borította, emberfeletti erővel bíró karjuk pedig olyan hosszú volt, hogy a lábszárukat verte.

A Locholicsoknak volt egy különösen ocsmány és gonosz királya, aki többnyire a Hold-király hegyein tanyázott, de gyakran járt-kelt távoli vidékeken, mert egyre csak azt kereste, miként árthatna a világnak.

Ez a Locholicso-király, mikor egy alkalommal a Macskák hegyére tévedt, a sötét fenyvesben megpillantotta Anát, amint ott állt a maga égette parázsló tisztáson. Elámult a tündérkirálynő szépségén. Egy páfránybokor mögül nézte, s erősen megkívánta. Elhatározta, hogy nőül veszi. Előugrott rejtekéből, majd így szólt a szépséges Anához:

– Szél-hegy lánya! A Hold-hegyek erdeinek ura vagyok, a Locholicso-király! Add nekem a kezéd, mert enyém lesz, birtokaim úrnőjévé teszek, amiként én is uralkodok majd havasaid jószágai felett!

Ana undorodva elhúzódott a piszkos és loncsos Locholicso-királytól, de emez lábszárig érő, szőrös karjaival szorosan átkulcsolta.

– Nem leszek a tiéd, mert szörnyeteg vagy! – kiáltotta ekkor Ana, és kitepte magát a démon-ember öleléséből, majd befutott a rengetegbe. A Locholicso-király őrült böggéssel eredt a nyomába, de szem elől tévesztette.

Ana félt a démon-ember haragjától, ezért elbújt fekete kövekből épült várában, mely egy havasbéli sziklaszoros mélyén állt.

A SZÍV VÉGE.

Legyen miénk a szent isten áldása ezen a szent estén!

Virrasszunk, nehogy testvérünk ránk hozza a pusztulást a fekete világból! Szórakoztassuk és vigasztaljuk a lelkét, hogy felkészítsük hosszú, másvilági útra!

Ma éjjel a Rosszokról is mondok igaz mesét. Fölemlítem őket, és ők közel jönnek. De ne vegyétek el a démonok erejét, ne mondjátok, „Távozz! Távozz!”, mert ők kísérik el a testvért a sötét országba!

Volt, amikor volt: két cigánylány, Áfi és Kércsa. Amidőn a többi karavánbeli lánnyal együtt eladósorba kerültek, meg akarták tudni, melyikük megy először férjhez. Szent György éjjelén, a sátraiktól távol, hová már csak a Hold fénye ért el, egy világos tisztáson bekötötték az egyik fehér kutya szemét. Szabadon bocsájtották, ők pedig szét-szaladtak, külön-külön helyre álltak, és szótlánul vártak. Áfihoz szaladt oda a fehér kutya, innen tudták, hogy közülük ő megy először férjhez. És valóban: egy Rukuj nevű legény lett a kedvese, kivel még abban az évben össze is házasodtak.

Menyegzőjük után négy szép gyermekük született, ám kettő is szopós volt még, amikor egy éjjel megmártózott Áfiban a nyákos kórokat terjesztő Lilyi, a nőfejű, haltestű démon. Fel-alá ficáinkolt testében, közben rázta benne hosszú haját. Aztán egy nagyot ugrott, kiiramodott belőle, csak hajszálaait hagyta hátra, amitől Áfi vérhast kapott, lázasan távozott belőle a nyák. Hívatta Rukuj a varázsló-asszonyt, aki felfogta a fiatalasszony széketét, éjjel ráolvasott, és egy rózsabokor tövébe elásta. De jaj, Lilyi hajai erősek voltak, nem gyógyult meg Áfi! Ekkor teste köré bűvös vászonövet kötött, melyre színes fonalakkal Lilyi alakja volt kivarrva, és meztelen testére egy fatáblácskát tett, melybe koporsószeget vert, s tüzes tűvel Lilyi alakját égette rá. Nem segített ez sem. Végül azzal gyógyította, amitől a démon fogantatott: halcsontot, halpikkelyt és cserfahéjat égetett, e port számartejbe vegyítette, és ezt

itatta Áfival. Erre már eltávoztak Lilyi nyákos hajszájai, de a beteg már nagyon gyöngé volt. Lilyi épp akkor szülte meg testvér-férjének sokadik porontyát, s elküldte, hogy keresse fel Áfit, gyötörje tovább. A betegség-poronty hasonlatos volt anyjához, de rajta nem fogott a varázsszer, kiújult hát Áfiban a vérhas. Addig-addig, hogy azon az éjjelen eljött a szegény Áfiért a Csúnya Asszony, és kihűlt, és már nem mozdult többé.

Rukuj keservesen sírt.

A karavánbeli asszonyok megmosták Áfi tetemét. Lebontották a sátor egyik oldalát, és ott vitték ki, hogy nehezére essen a hazajárás, ha netán nyughatatlan visszatérne. Ha a bejáraton haladna át, elragadna mást is a családból!

A sátor előtt kiterítették, fejjel a földbe vert cölöp tövéhez, arcára kendőt borítottak, melyen szája fölött lyuk volt. Örült ennek Áfi, mert teste körül lebegett még, és így ki s be járhatott. Háromszor megkocogtatta a cölöpöt Áfi pipájával az egyik varázslóasszony, kérdezvén:

– Azért haltál-e meg, mert a nagy isten úgy akarta?

Áfi testén kívül volt épp, de nem sietett vissza. Hullája nem rándult meg a cölöp felé, ezért a vénasszony nyugtázta, hogy természet vitte az örök útra. A varázslóasszony leütötte egy fekete csibe fejét, vérét ráfröccsentesítette Áfi tetemére, a fej nélküli csibét pedig a mellére tette. Nagyon vergődött szárnyaival, ezért úgy gondolták, Áfi lelke nyugalmat talál majd a fekete világban. Ez után a közeli és távoli rokonok rengeteg étellel, itallal járultak Áfi elé, mellé tették, belőlük morzsákat és cseppeket szórtak el, melyeket a lebegő Áfi titkon megevett és megivott. Egy edénybe vizet is kapott, abban fáradt lelke megfürdött, mikor senki sem látta. Aztán a rokonok lakomához láttak, a temérdek étket mind megették, és hozzá a legerősebb pálinkát itták. Ezalatt a varázslóasszonyok és a többi idős nő síródalt kezdett énekelni Áfihoz. Ahogy fogyott

a pálinka, az asszonyok elkezdtek jajgatva, sírva-ríva a lány teste körül táncolni. A mámoros táncba a férfiak is belevegyültek, karon fogták Rukujt is, és őrvongón tomboltak egész éjjel, míg mind össze nem rogytak. Három napig virrasztottak így, ittak s énekeltek, hogy Áfi körülöttük lebegő, bizonytalan, bolygó lelkét kifárasszák, hogy megvédjék az élet iránti kísértéstől, s ne térjen csuhánoként vissza! De jaj! Hiába tették!

Mert amikor az éjjel közepén Rukuj így énekelt:

*Elsárgult lomb alatt,
Nyári madár maradt,
Szárak fa ágain,
Busulva társain,
Melyektől elszakadt.
Hát, kinek mindene,
Rózsája, élete
Pihen a sír ölén,
Mit annak nyári fény!*

Ezzel sírva maga is összerogyott, és elaludt.

Eközben Kércsa lopózott oda Áfi teteméhez. Levakarta melléről a csibe vérének megszáradt cseppeit, majd Rukuj pálinkájába keverte e vérport, hogy az ne találjon nyugtot, míg őt el nem veszi feleségül.

A virrasztó második napján meg is itatta a pálinkát a férfival. Végignézte ezt Áfi lelke, és nagyon megharagudott! Aznap este Rukuj csak sírt és sírt, s így énekelt:

*Rózsám, a fejfádra dőlve,
Vágyok én is le a földbe:
Kit beföd a sírhalom,
Szívében nincs fájdalom.*

A PHUVUS- GYERMEK.

Történt egyszer, hogy egy Phuvus és egy Phuvusnő feljött a földre, és ott egy erdőbe vette be magát. A Phuvusnő egyszer, ahogy az erdőben barangolt, meglátott egy szép ifjút, aki a fák árnyékában szendergett. Közel ment hozzá, és kedvtelve nézegette az ifjú szép testét. Így szólt magában:

– Milyen pompás dolog, ha valakinek ily szép ifjú a férje!
Az én férjem azonban fekete és szőrös...

Meghallotta ezt a Phuvus, aki utána sompolygott, megnézte magának az ifjút, és így szólt:

– Megengedem, hogy tíz évig a felesége légy, ha megígéred, hogy vagy a lány-, vagy a fiúgyermeket nekem adod! Húzzunk sorsot!

Úgy is tettek: a leánygyermek juttottak a Phuvusnak.

Ekkor a szőrös emberke fölébresztette az alvó legényt, kutyamód vonyítva:

– *Kuku-kukuja!*

Kell-e neked a?!

Felriadt az ifjú, s minthogy a Phuvus és asszonya sok aranyat ajánlott, ő pedig aranybányász volt, s bányáik merültek, elfogadta a szőrös, fekete nőt asszonyául.

Tíz évig élt a Phuvusasszonnyal, aki minden évben egy gyermekkel ajándékozta meg, s bányászokhoz képest jó-módban éltek.

Midőn a tíz esztendő letelt, egy éjjel megjelent gunyhójukban a földiember. Belerúgott az alvó férfi lábába.

– Eljöttem a feleségemért és a leányokért!

A férfi felriadt, de hamar elmúlt az ijedtsége. Ravaszul mosolyogva kiáltott:

– Ébredjetek, gyermekeim!

A tíz gyermek mind felült fekhelyén.

Mikor a Phuvus megpillantotta a gyerekeket, csalódottan vonyítva tért meg a föld alá:

– *Kuku-kukuja!*

Hisz ez mind kankutya!

SZERZŐI
UTÓSZÓ.

Közel négy éven át tanulmányoztam a Kárpát-medencei cigányság legrégebbi történetét és hiedelemvilágát, és azt tapasztaltam, hogy számos mesei motívumot nem örökített tovább a cigányság a maga mesélési kultúrájában. Rengeteg lenyűgöző kultúrkinccs rekedt meg és zárványosult a különféle etnográfiai művek lapjain. Ezt látva nem állhattam ellen a készítésnek, hogy Ovidius és a Grimm fivérek nyomdokaiba lépve, szépirodalmi formában újraalkossam a tágabb értelemben vett honi cigányság mítoszait és babonás hiedelmeit, e kultúrjavakat visszaszolgáltató ezáltal a közgondolkodás és a kortárs művészet számára.

Több száz folklóradatot válogattam ki a szak- és autentikus meseirodalomból, melyekből elkezdtem néprajzilag „hiteles” „népmeséket” írni. E két kifejezés külön-külön is némi magyarázatra szorul.

Mindamellet, hogy a tudós kíváncsiság és a régi cigány kultúra lélegzetelállító gazdagsága által életre hívott alázat hajtott arra, hogy eredeti néprajzi adatokkal dolgozzak, „az igazat mondd, ne csak a valódit” parancsa is erős készítésnek bizonyult a munkám során: a cigány monda- és hiedelemvilág sajátos jellegének, egyedi jegyeinek kidomborítása legalább annyira fontos célom volt, mint az, hogy a meséimet etnográfiai forrásanyagból hozzam létre. E kettő azonban nem szükségképpen jár együtt. Előfordult például, hogy egyes motívumok vagy mesei események, melyeket egymással kapcsolatba hoztam, nem azonos kultúrkörből származnak, de az egyes mesék elbeszélői technikája is lényeges volt számomra, és szerettem volna emléket állítani azon cigány mesemondók életművének, akik mindenkinél zseniálisabb nagyszerkezeteket voltak képesek létrehozni különféle, egymástól korábban teljesen idegen mesetípusok sokszoros összekapcsolásával.

A másik típusú motívumpárosítási eljárással olyan esetekben éltem, amikor például egy hiedelemként az

egyik kultúrközegben ilyen, más közegben vagy földrajzi területen másmilyen sajátosságokat tulajdonítanak. Mivel az adott cigány népcsoportok nagyon-nagyon régen, de egy területen laktak, vagyis a motívumok valós rokonságot mutatnak, hogy a képzetegyüttes gazdagságát megjelenítsem, mindkét forrásban említett hiedelememet felhasználtam. Így történt, hogy az Urméknak nevezett sorstündérek – egy másik cigány kultúra Uringyének nevezett végzetnőinek jellemzőiből kifolyólag – kányabőr ruhát kaptak, és mivel egy harmadik szakirodalmi közlésben azt találtam, hogy fehér, fekete és pöttyös vagy foltos kányateste is lehet egy Uringyének – ez a variációs lehetőség pedig tökéletesen illik az Urmék három típusára, ugyanis létezik Jó, Rossz és ún. Hideg Urme –, nálam kendermagos tollazatú kányabőre van a Hideg Urménak. Fontos megjegyezni, hogy amikor ilyen összepárosítási műveleteket végeztem – melyre még lentebb is ismertetek példát –, minden esetben felelősségteljesen végiggondoltam az „illesztés” megalapozottságát.

A hitelességet más esetekben is tágan értelmeztem. Vannak olyan, régen cigányoknak tulajdonított babonacselekvések, melyek minden bizonnyal valótlank, és joggal feltételezhetjük, hogy a cigány adatközlők csupán rászedték az egzotikumra éhes félprofi etnográfust. Ugyanakkor az általuk elbeszél, végtelenül izgalmas hiedelmek és varázslatok mégiscsak az ő alkotó képzetük gazdagságát dicsérik, ráadásul az általuk közölt tartalmak megjelentek tudományos szaklapok hasábjain, és számos kutató és tudós azokat sokáig igazként, hitelesként fogadta el, tehát mindezek több szempontból is a cigány–magyar kultúrtörténet szerves részét képezik. Én tehát hiteles forrásnak tekintettem ezeket a fantáziatermékeket is, még ha tisztában is vagyok azzal, hogy nem voltak a cigány népelet részei.

Mindezek mellett igyekeztem olyan módon eljárni, hogy kikerüljem a műmesék jegyeit, tehát úgy írni, mintha va-

lódi, bár erős kézzel szerkesztett népmeséket állítanék elő. Ez például azért sem egyértelmű, mert a cigány mesemondóktól gyűjtött mesék szövege gyakran nagyon puritán, már-már kopár – mint szöveg. Azonban tudvalevő, hogy a deklamációval és egyéb metakommunikatív-performatív eszközökkel tették lebilincselővé a mesét. Ez a tény nyilvánvalóan aláásta volna az én szépirodalmi törekvésemet, ám kapóra jött számomra az olyan zseniális mesemondók munkássága, mint például Jakab István, Ámi Lajos vagy Dávid Gyula, kiknek egynémely meséi a magyar novellairodalom legjobbjaiival vetekszenek. Éljőszóban alkottak, meséik jelenetézése, párbeszédeinek szövegezése mégis egyértelműen a szépirodalom felé mutatnak. De mégiscsak népmesék – és számomra egy ilyen népmesei eszmény volt az iránymutató, ezért használtam az élő mesélés és a szépirodalmi nyelvi regiszter határmezsgyéjén egyensúlyozó beszédmodot. Azonban gyakran tévesztettem el ezt az irányt, mert túl nagy hatást gyakorolt rám a sok eredeti, szerkesztetlen lejegyzésben közreadott mesemondói forrás szóhasználata, nyelvi modora, s nemritkán archaizáltam vagy túlzottan népieskedtem – ilyenkor kíméletlen szerkesztőm, Sepsi László terelt vissza megfelelő irányba, amit ez úton is köszönök neki.

A meséim jellemzőiről is érdemes néhány szót szólnom, mert ezen keresztül az egész alkotói folyamatot, egyúttal a mitikus és babonás világkép alapvető tulajdonságait is meg tudom mutatni. A kutatás során felfedeztem – és leginkább ez töltött el csodálattal –, hogy egyes babonás, napi praktikák miként kötődnek szoros ok-okozati láncolat révén az egyik, a világ és a hegyek keletkezésének eredetmondájához. Létezik például olyan közlés, miszerint ha egy gyermek halva születik, a súlyával egyenlő súlyú kölest vagy tökmagot kell a Hold-király hegyében elásni, nehogy a későbbi gyermekek is halvazülessenek. Ez, mint megannyi más babonacselekvés, a hétköznapi valóság része volt, és mikor végrehajtották, valóban úgy gon-

dolták, hogy változást idéztek elő a világban. Számunkra az ehhez hasonló gesztusok azért tűnnek megmosolyogtató képtelenségnek, mert feledésbe merült a hátterük. Én több esetben kibányásztam vagy romjaiból újraalkottam ezt a hátteret. Visszatérve a fenti példámra: annyit lehet tudni egy a XIX-XX. század fordulóján keletkezett írásból, hogy a Hold-király nagy „gyermekbarát”. A kutatás során egy másik forrásban közölt eredetmondában is találtam erre utaló mozzanatot: a Hold-király egy fogadalom miatt kénytelen időről időre megölni egy-egy gyermekét – ledobja azokat az égről hullócsillag formájában. Ez elég egyértelműen indokolja, hogy miért pártfogolja a gyermekeket. Egy harmadik meséből pedig az derül ki, hogy Hold-királynak és más társainak saját hegyeik vannak, melyek akkor keletkeztek, amikor a föld elvált az égtől. Érdemes egy másik példát is felemlíteni: létezett olyan praktika, mely fájdalomra olyan pálinka ivását ajánlja, melybe fokhagyma van áztatva. Ez látszólag teljesen érdektelen apróság. Igen ám, de azért kell fokhagymát használni, mert ez utal a fájdalom betegségi démonának a születéstörténetére, amely be van ágyazódva a démonemberek királyának és az erdei szép tündérek királynőjének fertelmes nászának történetébe (a fájdalom démonának apja fokhagymára vizelt és titokban megetette nejével), ez pedig szorosan kapcsolódik a hegyek létrejöttéhez, s ezáltal közvetetten a világ keletkezéséhez. Így most már látható, hogy a halva születés elhárító praktikája vagy a fokhagymával való varázslás közvetlenül van becsatornázva az egész mitikus kozmoszba, illetve illeszkedik bele számtalan ide tartozó történet szövedékébe. Ezt a fajta „igazzá tevő” háttérvilágot kívántam a maga tágasságában és összetettségében megalkotni, melyben értelmet nyernek a hiedelemcselekvésekben felsejlő történetfoszlányok.

Mivel a néprajzi anyagból, a töredékesség ellenére is, egy nagyon koherens univerzum képe rajzolódik ki, és ezt

is szerettem volna az olvasó számára érzékletessé tenni, ezért a meséimet úgy rendeztem sorba, hogy e hiedelemvilág fokozatosan, egyre táguló körökben táruljon szélesre. A szövegek érthetők a többi mese nélkül – erre a szerkesztéskor figyeltünk –, én mégis egy lineáris olvasási sorrendet javaslok. A mesék egymásutániségének másik szervezőelve a cigány hiedelemkozmosz belső tagolódásának a lekötése volt: a cigányok különös tisztelettel viseltettek a különféle típusú hegyek és a speciálisan egyiken vagy másikon élő hiedelemlények iránt. Ezek feltérképezésében is támaszt nyújthat a sorrendben történő olvasás.

Szót kell ejtenem még a meséim néhány további jellegzetességéről. Számos olyan utalás található cigány mesemondók önjellemzésében vagy meseértelmezésében, mely arról tanúskodik, hogy a legképtelenebbnek tűnő tündérmesére is úgy tekintenek, mint ami valaha valamiképpen ténylegesen megtörtént események felelevenítése. A mese tehát igaz valóság volt számukra. Ebből a perspektívából egy boszorkány említése egészen más képzeteket hoz működésbe, mint a mi gyermekkönyv-illusztrációs kultúránk képi toposzai. A valóságosság így szükségképpen horrorisztikusságot eredményez, többek között ezért meséltek régen elsősorban felnőttek, illetve volt, ahol kizárólag felnőtteknek; nemritkán olyan kitüntetett, szakrális alkalmakkor, mint például a virrasztás. A kifejezetten gyermekeknek történő mesélés tehát nagyon késői, mesterségesen előállított kulturális szokás. Mindezt afféle figyelmeztetésként tartottam szükségesnek felemlíteni, nehogy az olvasó gyermekeknek szánt meséket reméljen e könyvtől. A néprajzi anyag is nagyon sokszor sötét tónusú, horrorisztikus vagy balladisztikus-tragikus, ezért az én meséim sem lehettek másmilyenek. Ezt tükrözi a címadás is: egyes cigány kultúrákban a halálnak még a szóbeli említése is veszélyt hordoz, ezért számos költői eufemizmussal kerülik ki azt – ilyen alakzat „a szív vége”.

A kezdetektől foglalkoztatott az illusztráció kérdése és problémája. Hamar rájöttem, hogy a kézi rajzos megközelítésű mesekönyv-illusztráció tévút, mert ez egyfelől a gyermekirodalom kontextusát hozza magával, másfelől pedig „hamis” vagy „hiteltelen” lenne, hiszen a súlytalan képzelgés bélyegét nyomhatja rá a könyvre, és nem erősítené azt, hogy a régen élt cigány honfitársaink számára ez a hiedelemvilág rögválóság volt. Később arra is ráébredtem, hogy ha az irodalmi anyag néprajzi adatokból épül fel, akkor ennek párjaként a könyv vizualitását archív fotókból kell megalkotni. A cigányok képeinek, a képek cigányainak is tartozunk azzal, hogy újraértelmezzük a népelet fotográfiai reprezentációját is. Ezért kértem fel Bán Saroltát, a fotómanipuláció mesterét, hogy a mesék illusztrációit archívok felhasználásával alkossa meg. Há-lás vagyok neki, amiért a szürreális fantáziát és a valóság-szerűséget éppúgy ötvözte, ahogy én a meséket igyekeztem megalkotni, s így hoztunk létre hézagmentes koncepcio-nális egységet.

Az archív fotók felkutatásában Szuhay Péter antropológus nyújtott nekünk nagy segítséget, amiért nagyon hálásak vagyunk.

Szeretném megköszönni Boldizsár Ildikónak a pozitív visszajelzéseit, melyek átsegítettek a kezdeti kétségeken, és szakmai ajánlását, ami egyengette a könyv útját a megvalósulás felé.

Feleségem, Peer Krisztina, ki maga is szakértője a népmeséknek, számtalanszor bábáskodott a történetek létrejötté felett, mikor dramaturgiai problémáimat elpanaszoltam neki. Sok tanácsa nélkül szegényebb lenne e könyv.

Minden segítőmet üldözi majd hálám, míg csak el nem jön a szív vége.

Legyetek szerencsések!